

Limburgs
Volkskundig Genootschap

LAPJESPROEF VOOR DRIE ZUSSEN

100 artikelen over
volkscultuur in Limburg

 HET BELANG VAN LIMBURG
Limburger én wereldburger

Volkscultuur in Limburg

100 teksten verzameld door Luk Indesteege en Herman Clerinx

met een wetenschappelijke begeleiding door Hilde Schoefs

met een voorwoord van Marc Jacobs en Annick Boesmans

in opdracht van het Limburgs Volkskundig Genootschap

en met de medewerking van:

Karel Baeten, Rob Belemans, Annick Boesmans, Theo Broers, Jacques Collen, Mathieu

Driessen, Raymond Lambie, Robert Nouwen, Reinhilde Pieters, René Raets, Raymond

Rutten, Raf Van Laere, Elvira Vavedin en Mien Verdingh

Tussen 2002 en 2004 verschenen in de rubriek Duizendpoot van Het Belang van Limburg welgeteld honderd bijdragen over volkscultuur in Limburg. Ze geven een blik op de verrassende hoeveelheid volkscultuur, die in deze provincie aanwezig is. Soms gaat het om oude gebruiken die haast wanhopig proberen te overleven, soms gaat het om gloednieuwe fenomenen. Steeds bieden de teksten een beeld van wat de Limburgers bezighoudt.

In dit boek worden de honderd stukjes gebundeld. Ze werden redactioneel enigszins gestroomlijnd en geactualiseerd, en ondergingen een wetenschappelijke 'controle', maar in wezen staan ze afgedrukt zoals ze in de krant waren gepubliceerd. Om praktische redenen staan ze in dit boek per thema gegroepeerd.

In veel gevallen hebben lezers gereageerd. Ook van die reacties bevat dit boek een – helaas te beperkte – bloemlezing. Vaak vormen de reacties een schitterende aanvulling op de oorspronkelijke teksten.

Bijna altijd zijn de artikels gebaseerd op eigen onderzoek van de auteurs. In veel gevallen fungeerde ook het internet als bron. Hebben de auteurs uit nog andere bronnen geput, dan staat dit onder de tekst vermeld.

Voor u begint te lezen nog even dit: de auteurs claimen over hun onderwerpen geen deskundigheid of alwetendheid. Gewapend met een hopelijk snelle blik en een scherp opmerkingsvermogen hebben ze tussen 2002 en 2004 de veranderingen in het volksculturele klimaat van hun Limburgse biotoop geregistreerd. Daarvan brachten zij verslag uit.

Bent u het niet met een bijdrage eens, heeft u vragen of kan u een en ander aanvullen, aarzelt u dan niet om te reageren. Dat kan via de website van het Limburgs Volkskundig Genootschap:

www.volkskunde-limburg.be.

Dit is het eerste deel van de verzameling:

Inhoud van deel 1

Jeugd heeft geen deugd

Jongen of meisje?

Boekentassen

Chrysostomos

18 jaar

Piercings en tattoos

Sint-Valentijn

De hand van je toekomstige vragen

Ossenboek

Een nieuwe voordeur krijgen

Is Sarah een heks?

Jongen of meisje?

Luk Indestege

De Gentse vruchtbaarheidsarts Frank Comhaire heeft onlangs een eeuwenoude wens opgerakeld: het geslacht van je ongeborn kind bepalen.

In de volkscultuur bestaan daar veel technieken voor. Reeds eeuwenlang willen mannen minstens één zoon en zijn echtparen met zonen uit op een dochter. Niet voor niets noemt men één zoon en één dochter een 'koningswens'. Een voorbeeld van een traditionele techniek om het geslacht te bepalen: om een zoon te krijgen, houdt een man tijdens het liefdesspel best zijn laarzen aan en draagt hij zijn hoed op het hoofd. Verder is het werken met gekleurde lintjes erg verspreid: een roze lint onder het hoofdkussen levert een meisje op, een lichtblauw lint leidt tot een jongen. Met deze techniek moeten we echter opletten, want in sommige streken zijn de kleuren omgekeerd! De vrouw eet best veel appels: dat helpt voor een jongen. Wanneer zij een meisje wil, eet zij liefst peren. Of er een verband bestaat tussen de vorm van deze vruchten en het latere resultaat, is niet duidelijk.

Bij wassende maan maakt men jongetjes, bij afnemende maan worden het meisjes. De rol van de maan wordt ook in de astrologie benadrukt: het geslacht van het verwekte kind zal mannelijk zijn als tijdens de conceptie de maan in een positief teken staat (Ram, Tweelingen, Leeuw, Weegschaal, Boogschutter of Waterman), en vrouwelijk als zij op dat moment in een negatief teken staat (Stier, Kreeft, Maagd, Schorpioen, Steenbok of Vissen). Een recentere methode is de schedespoeling met azijnwater voor een meisje, of met opgelost maagzout voor een jongen. De zuurtegraad in de schede zou een rol spelen in de overlevingskansen van mannelijke of vrouwelijke zaadcellen.

Zelfs voor dieren bestaan er technieken om het geslacht te bepalen. Zo weten veel boeren nog dat een koe bij de bevruchting met de achterkant naar de zon moet staan om een koekalf te krijgen. Of deze techniek ook bij kunstmatige inseminatie werkt, is niet bekend.

Bron: Lezing van Prof. Roeck voor het Postuniversitair Centrum Diepenbeek in 1986 en eigen veldwerk.

Zie ook: Marc Jacobs en Hilde Schoefs (red.), InsideOut. Het ongeborn leven in beeld. Brussel, Vlaams Centrum voor Volkscultuur, 2002

Reacties:

Volgens Theo Broers uit Moelingen is de techniek voor het verkrijgen van een koekalf niet volledig juist: de koe moet inderdaad met haar achterste naar de zon staan als de stier springt, maar dat moet 's morgens gebeuren. Dus moet de koe met haar achterste naar het oosten staan, net zoals een kerk.

Er bestaan er duizend-en-één manieren om te bepalen of de volgende baby een jongen of een meisje wordt. Als één manier niet werkt, kun je altijd een andere proberen? (H. Clerinx)

Boekentassen

Reinhilde Pieters

Elk jaar opnieuw is de grote vakantie vlug voorbij. Sedert 1919 zijn de kinderen effectief verplicht om naar school te gaan. Daarvoor hebben ze een boekentas nodig.

Er wordt in deze tijd veel aandacht besteed aan mooi en nieuw schoolgerief en hebbedingetjes zoals knuffels, die niet nodig zijn om op school iets te leren. Misschien zijn daarom de boekentassen zo zwaar. Die tassen kunnen ook nog gezegend worden. Dat gebeurt onder meer op de Bret in Genk, naar aanleiding van de plaatselijke Heidefeesten gedurende het laatste weekend van augustus. Op zondag, na de eucharistieviering, zegent de pastoor de boekentassen van lagere en middelbare scholieren in het vooruitzicht van het hernemende schooljaar. Dit nieuwe gebruik is in 1997 ontstaan.

In de 19de eeuw waren de boekentassen van hout: ze werden 'schrijfkas' genoemd. Ze gingen jaren mee en werden van broer op zus overgegeven. De inhoud bestond uit schrijfgerief: potlood, griffel en een lei. Wie geen lei had, kon op de achterkant van de schooltas schrijven. Een houten schooltas had een schuifdeksel of een scharnierend valletje, ongeveer de helft van de bovenkant. Deze schooltassen konden minder gemakkelijk openvallen maar waren wat duurder. Toen begon het opbod tussen de leerlingen (en hun ouders) al.

Verder moesten de schoolkinderen in de winter soms brandhout naar school meenemen; anders zaten ze in de kou. Ten slotte was er nog het broodmandje of de broodtrommel, als er in de namiddag school was. Daar zaten roggeboterhammen in met wat kaas, gelei, siroop of spek. Vaak waren ze enkel besmeerd met spekvet of boter. Toch smaakten deze boterhammen goed, want honger is de beste saus. Heel wat anders dan het huidige 'menu' van de scholieren: cola met chips.

Bronnen:

Jules Frère, *Limburgsche Volkskunde*. Deel 1. Hasselt, 1926 en eigen onderzoek

Chrysostomos

Luk Indestegee

Ergens in januari vieren laatstejaarsscholieren het begin van hun laatste 100 schooldagen. Het feest verwijst naar de heilige Johannes Chrysostomos. Die leefde van 347 tot 407 na Christus en was aartsbisschop van Constantinopel. Hij werd door de mensen op handen gedragen om zijn vroomheid, zijn goede daden en zijn welsprekendheid; vandaar zijn bijnaam 'gouden mond'.

Tot voor de onderwijsvernieuwing werd het laatste jaar van de middelbare school 'rethorica' of 'welsprekendheid' geheten: men leerde er de kunst van de rede, onder meer door het bestuderen van de toespraak tot de Lebakse hoofden of van Latijnse speechen. Velen dragen in hun achterhoofd nog de slotzin: "Overigens ben ik de mening toegedaan dat Carthago verwoest moet worden." Zou dat nu Bagdad zijn?

De oorsprong van de Chrysostomustraditie is niet helemaal duidelijk. Ze is in ieder geval al in de vroege jaren vijftig terug te vinden in het Leuvense Sint-Pieterscollege, en vanaf 1954 in Tienen. Oorspronkelijk was het vooral het feest van de oude Grieks-Latijnse humaniora. Men vierde jaarlijks 'in 't vroede en in 't sotte'. Tijdens het 'in 't vroede'-onderdeel stond de redekunst centraal. Zowel leerkrachten en leerlingen hielden vurige redevoeringen en debatten, Chrysostomos achterna. De retoricaleraar preekte tijdens de mis op de kansel en een gastspreker begeesterde tijdens de academische zitting. Het plezante – 'sotte' – onderdeel omvatte een bont allegaartje: een feestmaal, salamanderen, liedjes, voordracht, een quiz, voetbal, ... Sinds de jaren 1980 hebben bloem, eieren, show en vrij podium hun intrede gedaan. Nochtans hield Johannes Chrysostomos niet van morsen. Hij predikte de soberheid en leefde ook zo.

Chrysostomos is (nog) geen officiële feestdag in de schoolagenda. Hoe tel je trouwens die honderd dagen? Van 30 juni honderd dagen terug? De weekends inbegrepen? En wat met de vakantiedagen? Niemand weet het zeker. In de meeste scholen houdt men het op de laatste vrijdag van januari. In verschillende scholen denkt men dat 26 januari de feestdag is van Johannes Chrysostomos, maar dat klopt niet: het is 13 september. Anderen kiezen de vrijdag voor de krokusvakantie. Sommige scholen maken er vijftig dagen van, omdat het hen beter uitkomt. In het college van Genk wordt het Chrysostomosfeest al eind oktober gevierd, en in Diepenbeek half november: deze scholen hebben de traditie en gekte geringelood.

Soms weten de leerlingen niet eens wat ze vieren. Maar ze kijken vol spanning uit naar het moment dat het nog maar honderd dagen school is. Ze weten dat ze zich dan kunnen distantiëren van hun middelbare scholierschap. Het lijkt wel een afscheidsritueel.

Een greep uit de activiteiten van een Chrysostomosfeest in onze tijd: de zesdejaars komen soms al rond 6 uur ergens in een café samen, waar enkele pinten worden gedronken. Ze zijn verkleed volgens een thema of in een gehuurde *pitteler*. Soms dragen ze T-shirts, die ze speciaal voor de gelegenheid hebben laten bedrukken. Verder hebben ze allemaal een fluitje dat ze te pas en te onpas gebruiken. Tegen schooltijd worden de parkeerplaats, de fietsenstalling en de schoolpoort gebarricadeerd met afsluitingen, versierd met wc-papier. Door een smalle ingang moeten de andere leerlingen via hindernissen naar de 'feestzaal' gaan. Zij worden besmeurd met water gemengd met meel, scheerzeep, lippenstift, confetti, ... Rond 9 uur begint de laatstejaarsshow met dans en toneel, waarbij de leerkrachten opdrachten moeten uitvoeren. Soms zit daar heel wat kritische (zelf)reflectie en maatschappijkritiek in, waaraan je kan merken dat een aantal zesdejaars inderdaad rijp zijn om de schoolpoort achter zich dicht te trekken. In sommige scholen moeten alle teksten voor de show vooraf het fiat krijgen van enkele 'begeleidende leerkrachten', en van de directie die een censuurrecht heeft. De welsprekendheid van Chrysostomos ligt in sommige scholen in de toespraken van de directeur en een gastspreker, en niet bij de leerlingen.

In veel scholen is het besmeuren verboden en werd de dubieuze show afgeschaft. In plaats daarvan bakken ze cake en delen die 's middags samen met chocolademelk aan alle leerlingen uit. In de namiddag zijn er een karaoke of dansfeest met deejay.

's Avonds is er soms een galabal in een zaal of dancing, waarop ook de oud-leerlingen worden uitgenodigd. De laatstejaars van andere scholen gaan met hun leraars naar een restaurant. De onvermoeibaren gaan 's nachts nog verder met een after-party bij iemand thuis. Ten slotte is Chrysostomos ook een soort ontgroening van de vijfdejaars en een voorbereiding op hun leiderstaak. Een beer wordt doorgegeven aan een leerling uit het vijfde jaar, liefst een zittenblijver, en hij of zij moet die beer dan het hele jaar bijhouden. Dat is een teken van macht om het volgende jaar weer Chrysostomos te vieren, in 't vroede en in 't sotte.

N. Meens:
Oorspronkelijk was Chrysostomos het feest van de welsprekendheid. Gewoontes veranderen.

18 jaar

Luk Indestege

De 18de verjaardag is voor iedereen een 'magische' dag, een sleutelmoment: het afsluiten van het ene leven en het opstarten van het andere. Je bent niet meer schoolplichtig en het ouderlijke gezag weegt niet meer. Plots wordt het onmogelijke mogelijk en liggen de kansen voor het grijpen. Maar er moeten ook keuzes worden gemaakt, beslissingen worden genomen die ons verdere leven bepalen. Genoeg redenen dus om er iets van te maken, van die 18de verjaardag.

Vrienden zijn maar al te graag bereid om daarbij te helpen: de voortuin van de 18jarige wordt versierd om het feest luister bij te zetten, zo lijkt het tenminste. Er is echter meer aan de hand. Dat zogezegde versieren lijkt eerder op het omtoveren in een stortplaats. Het huis van de 18jarige wordt helemaal bevuild, en er is dus een schoonmaakritueel nodig. De boel opruimen volstaat niet. De rommel mag pas verwijderd worden na een traktatie van de versierders. Meestal zijn dat vrienden uit verenigingen of schoolmakers. Zij blijven niet onbekend want ze plaatsen er een bord bij met een gelegenheidsgedicht, waarin alle registers worden opengetrokken: jeugdzonden, drankgebruik, jeugdliefdes enz.

Enkele uittreksels:

Je weet dat wij goed kunnen drinken
zeker nu we op jouw verjaardag mogen klinken

.....

18,75 jaar geleden
toen zijn ouders de pil vermeden

.....

Of dacht je soms dat wij je zouden vergeten
nee, nee, zoiets hebben we niet graag op ons geweten

.....

Chattend op de computer bloeit hij open
tenminste als hij van de Leffe heeft gezopen

....

Het 'versieren' bij een 18jarige is natuurlijk verwant aan het plaatsen van een mei, het zetten van een boom, maar heeft ook iets weg van een volksgericht: omdat er geen officiële straf is voor de onbezonnen daad van het meerderjarig worden, nemen de vrienden het recht in eigen handen. De straf is dubbel: trakteren en de boel opruimen.

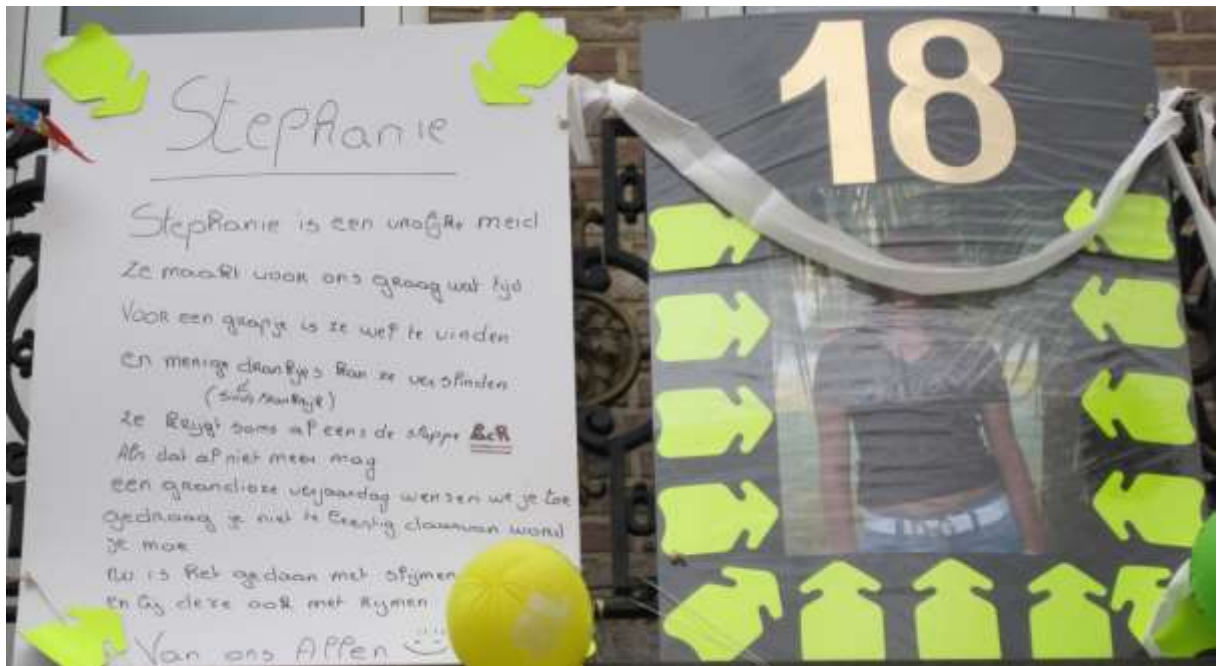

Foto: Luk Indesteeye

Dit gebruik bestaat waarschijnlijk nog maar enkele decennia. Het blijft stevig voortleven, hoewel de betrokkenen meestal in eenzelfde studiejaar zitten en het dus niet gemakkelijk kunnen doorgeven aan jongeren van lagere schoolklassen. Een prettig gebruik heeft echter niet veel nodig, dat blijkt hier nog maar eens.

De straf omdat je 18 jaar bent geworden: de puinhoop opruimen en trakteren:

Foto: Luk Indesteeye

Piercings en tattoos

Karel Baeten

Lichaamsversieringen zijn van alle tijden en volkeren. Al vanaf het begin van de bekende culturen werden op het lichaam allerhande sieraden en accentueringen aangebracht. Tot een 20tal jaren geleden lieten bijna uitsluitend stoere zeebonken een of andere vervaarlijke tekening op hun armen of andere delen van hun lichaam aanbrengen. Zeemannen droegen trouwens een zilveren ooring om hun begrafenis te betalen indien ze ergens zouden aanspoelen.

De laatste jaren zie je steeds vaker allerlei piercings en tatoeages op (voornamelijk) jonge lichamen. De uitzondering bij de jongeren lijkt nu eerder regel te worden. Tatoeages zijn 'in' tijdens het begin van de 21ste eeuw. Een rondvraag bij jongeren maakte duidelijk dat het versieren van het lichaam door tatoeages en piercings de laatste jaren snel terrein heeft gewonnen, vooral onder invloed van de verruiming van het wereldbeeld via tv, internet, ...

Er is echter een verschil tussen jongens en meisjes wat de keuze van de verschillende versieringen betreft. Meisjes kiezen vaker voor piercings in tong, navel, oren en neus en voor tatoeages op enkels, schouders en benen (vaak Chinese karakters of het persoonlijke sterrenbeeld). Jongens daarentegen lijken eerder te kiezen voor piercings in de tong, oren en wenkbrauwen en voor tatoeages op hun onderarmen, bovenarmen en hun bovenlichaam. Vaak worden traditionele stamtekens of *tribals* gebruikt, zonder dat de nadruk ligt op de oorspronkelijke betekenis ervan. Tatoeages zijn in verschillende culturen een uiting van hiërarchie, van sociale positie of van volwassenheid, maar dat lijkt in de actuele trends niet mee te spelen. Enkel de schoonheid van de vorm telt, niet de betekenis.

Scholen hebben de laatste jaren in hun schoolreglement laten opnemen wat er mag en niet mag; werkgevers doen hetzelfde bij het selecteren van hun personeel. Ouders hebben steeds meer discussies met het jonge volkje over wat kan en niet kan; tandartsen en artsen krijgen steeds vaker te maken met de eerder kwalijke gevolgen van piercings. Toch lijkt het erop dat deze trend zich doorzet en dat er in een volgende generatie niemand meer de vraag zal stellen of het al dan niet kan, maar wel wat voor hem of haar de geschikte versiering zal zijn.

Hoe groot het fenomeen op wereldvlak is, kan je merken wanneer je de woorden piercing of *tattoo* op een internetzoekmotor intikt. Zelfs in België zijn er duizenden vermeldingen. In Limburg zijn er reeds een 15tal officiële piercing- en tattooshops, maar allicht huizen er nog meer in achterkeuken.

Sint-Valentijn

Hilde Schoefs

Begin februari sieren rode en roze harten tal van etalages. Met reclame voor juwelen, lingerie, pralines en allerhande prullaria spelen middenstanders handig in op de vraag waarmee je geliefde dit jaar te verrassen. Op 14 februari viert een deel van de westerse wereld immers Sint-Valentijn, ook wel bekend als Valentijntjesdag of simpelweg Valentijn, de dag waarop partners elkaar horen te verrassen met een kaart, cadeautje en, als het even kan, een intiem dineetje. Althans volgens de (ongeschreven) wetten en regels van de commercie.

Een 'officieel' verhaal over de herkomst van Sint-Valentijn bestaat niet, al circuleren er al jaren mooi klinkende herkomstverhalen, die voortdurend door niet al te kieskeurige auteurs worden hernomen. Nee: Sint-Valentijn verwijst niét naar de sterfdatum van een historische heilige, priester in Rome of de bisschop van Terni. Uit wat uit de levens van deze martelaars is 'geweten', valt hoegenaamd geen verwijzing te constateren naar vriendschaps- of liefdesgebruiken. Al de rest is pure speculatie. Sinds 1969 is Sint-Valentijn zelfs niet meer te vinden op de rooms-katholieke heiligenkalender. En nee: de Romeinse Lupercaliafeesten – waarbij halfnaakte mannen dito vrouwen en mannen zouden hebben geselsd om hun vruchtbaarheid te verhogen – hebben er evenmin iets mee te maken.

Vanwaar komt het gebruik dan wel en wat hield en houdt het in? De oudste – historische – verwijzingen naar Valentijntjesdag dateren uit het 15de-eeuwse Engeland. Daar schonken geliefden uit de betere kringen elkaar een *valentine*, een persoonlijk geschenk. Vanaf de tweede helft van de 18de eeuw gingen verliefden elkaar zelfgemaakte kaarten met liefdesgedichten toesturen, de voorbode van de kaartboom die Valentijn momenteel in de Angelsaksische wereld teweegbrengt. In Amerika alleen al zouden er om en bij het miljard kaarten verstuurd worden, zij het niet enkel naar geliefden maar ook naar leerkrachten, vrienden, ouders, ... bij wijze van ritueel bedankje.

Zo'n vaart loopt het bij ons vooralsnog niet. Het gebruik deed na de Tweede Wereldoorlog in de Lage Landen zijn intrede onder invloed van bloemenhandelaars en later banketbakers, die hierin een uitgelezen moment zagen om hun waar aan te prijzen. Rode rozen, pralines en suikerzoete harten moeten de weg naar het hart van de geliefde helpen plaveien. De laatste jaren is die commercialisering alleen maar toegenomen: na Sinterklaas en Kerstmis lijkt Valentijn op weg om het volgende – dure – feestmoment te worden. De 'vurige' aankleding van etalages en restaurants verlevendigt alleszins het straatbeeld en streeft ernaar een algemene, verliefde sfeer te creëren. Geef toe: geen onaantrekkelijk idee in een tijd vol oorlogsgeweld.

Tegen die veramerikanisering en commercialisering klinken er echter ook heel wat proteststemmen. Of zoals Bart Peeters het in *De Laatste Show* verwoordde: "Waarom uw vrouw maar één keer per jaar in de bloemetjes zetten?"

De hand van je toekomstige vragen

Annick Boesmans

De hand vragen van je toekomstige. Uit de tijd? Of opnieuw in de mode? 100 jaar geleden vroeg elke jongeman aan zijn toekomstige schoonvader of hij met de dochter mocht trouwen. Sterker nog: het kwam voor dat de jongeman al eerder schriftelijk de toestemming had aangevraagd om “kennis te maken met de dochter.” Zoals uit menig familiearchief zal blijken, bewees de aanstaande met die brief dat hij van goeden huize was én bezielde met de meest eerbare bedoelingen. Soms werden er als referenties namen van contactpersonen, diploma’s of onderscheidingen aan toegevoegd.

Het huwelijksaanzoek zelf was nog tot in de jaren 1960 op veel plaatsen gebruikelijk. Het gesprek was in veel opzichten te vergelijken met een modern sollicitatiegesprek of een examen. Net als bij een examen gebeurde een dergelijk huwelijksaanzoek niet onverwacht, en werd het doorgaans door beide partijen voorbereid. Georges B. herinnerde zich het gesprek met zijn schoonvader O. Die wees hem op bepaalde karaktertrekken van de dochter en polste naar de reacties van de toekomstige schoonzoon op voorspelbare ontwikkelingen. Het onderhoud eindigde met het aanbieden van een sigaar, waarop gezamenlijk met de rest van de familie op de verloving werd gedronken. Hoe vaak hoorden we later Georges B. zeggen: “En vader O. had me nog zo gewaarschuwd!”

Vandaag blijkt dit ritueel ondanks alle emancipatie allesbehalve uit de wereld. Jongeren vragen opnieuw de hand van de dochter aan de vader. Of, bij gebrek aan een vader, aan de broer of voogd. In andere gevallen wordt de verloofde zelf op een originele manier benaderd. Zo was er een jongeman die voor dag en dauw uren in de weer was om op het strand de vraag “wil je met me trouwen?” te scheppen.

Reactie:

Hierbij een afdruk van een huwelijksaanzoek uit 1924. Mijn vader, metaalarbeider en derde zoon uit een weversgezin uit het Waasland, schreef deze brief om de hand van mijn moeder te vragen. Ik heb hem nooit gekend want hij stierf zes weken voor mijn geboorte.

Mijn moeder, sigarenmaakster, is nooit hertrouwd. Toen ze twaalf was, stierf haar moeder en kreeg zij de zorg voor haar vader, haar jongere broer en haar zus.

Later kwamen dus opnieuw alle zorgen bij haar. Deze brief is voor mij een uniek document van mijn vader, die ik nooit heb gekend. (Frederik Van Steenlandt, Kuringen)

Ossenboek

Mathieu Driessen

Uittreksel uit een brief:

“Ik ben Kris, ik was ongehuwd en pas dertig jaar geworden. Mijn beste vrienden wilden mij daarom in het fictieve ossenboek inschrijven. Ze hebben een zware betonnen os voor mijn huis geplaatst, in de stilte van de nacht. Dat beest vertoonde abnormale anatomische eigenschappen en leverde het bewijs dat mijn vrienden niet op de hoogte zijn van de lichamelijke kenmerken van een os, namelijk horens en edele delen!

Achter mijn rug werd stiekem vergaderd en gepland door andere verstokte jonggezellen en meisjes in menige avondzitting, waarvan ik uitgesloten werd. Een met papieren rozen versierde meiboom werd 's nachts geplaatst en op muren, palen en wegwijzers verschenen levensgrote bijgewerkte foto's, die niet in mijn voordeel uitvielen. Zelfs de politie trad op tegen die plakaten omdat die het verkeer konden beïnvloeden! Plots verschenen plakaten met rijmelarijen die met 'de elleboog' werden geschreven! Volkse rijmelarij met altijd de ondertoon van een traktatie en soms ook het ophemelen van de thuiswoning en de goede verzorging daar. Tevens verscheen in de plaatselijke krant mijn bijgewerkte foto, gepubliceerd met een uitnodiging op het feest (tel. en e-mail waren verkeerd). Ik moest enige tonnen bier schenken, wat gepaard ging met uitbundig feesten, pittige schamprijmen, bekendmaken van geheime voorvallen uit mijn jonkmansleven enz. Er werden me nuttige maar ook olijke geschenken overhandigd. Het feest duurde tot zéér vroeg (of moet ik zeggen: zéér laat?) in de morgen en 's anderdaags hadden we allen nog houten koppen en veel nadorst – en dit niet alleen van de afrekening! De os bleef mijn voortuin sieren tot na de traktatieavond.

Toen ik later trouwde, werd me een jonge ezel cadeau gedaan, ik heb nooit begrepen waarom. Ik zin op weerwraak!”

Foto Mathieu Driessen

Deze traditie om ongehuwde mannen die dertig worden, tot 'os' uit te roepen, is gegroeid sedert het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw. Niemand weet hoe. Ze is vooral waar te nemen in Midden- en Oost-Limburg; elders komt ze (vooralsnog?) minder voor. De ossenvieringen nemen de laatste jaren toe; men kan er wel een honderdtal per jaar tellen.

Tot nu toe is er geen verklaring voor dit gebruik, hoewel de vermoedens rijzen dat men zo de ongehuwde wil helpen een vrouw te vinden. Het is natuurlijk in de eerste plaats een kans op een goede traktatie en een gezellig feest.

Reacties

- Ik ben Gulie, de oudere zus van Kris. Ik werd 30 en men vierde mij als een os. Ik ga hier niet mee akkoord omdat de vierders niets van anatomie kennen en dringend de boer op moeten. Nu voel ik me het slachtoffer van discriminatie omdat het gelijkheidsprincipe wordt geschonden. Eigenlijk zou ik dat willen aanklagen. Al weet ik ook wel dat ik geen os kan worden, want ik heb al drie kinderen. In de 'Cronijke van Tongeren' (Frère, Volkskunde) wordt het vieren van een meisje van dertig beter en adequater uitgedrukt. De kroniek bevat een gedicht uit 1784, waarin gedurende een twintigtal coupletten een maagd tevergeefs een man aan de haak probeert te slaan. Het eindigt met:

Ik sou trouwen al was het met den bult,
En al hadde hij nog sijn gat vol schuld,
Maer hoe ik keer of hoe ik waay,
Ik moet in St-Anschapray,
dat is niet fraay!

Ik vind deze suggestie van onze voorouders veel subtieler dan de huidige geplogenheden. Ze verwijst naar de misschien voorbijgestreefde functie van de vrouw, naar huisarbeid in keuken en huis, naar de wens om toch te trouwen en met man en kinderen een gelukkig leven te leiden. Zo ontsnap je aan de spot die een ongehuwde moet ondergaan en trakteert men je niet op oude ketelmuziek, beoefend door vele jonge snaken die nog groen zijn achter hun oren! (Madri)
- In de eerste week van mei 2004 heb ik voor het eerst een bord met "Natsja is kwezel" zien hangen. Is dit het vrouwelijke equivalent van een os? Plaats: kruispunt Verbindingslaan-Grendelbaan in Diepenbeek. (Luk Indesteege, Diepenbeek)
- In Alken kun je ossen huren bij Frank Vanderstraeten, Grootstraat 228, Alken, GSM 0476/56.89.06 of tel. 011/37.74.86. Die zijn gemaakt van cement en kippengaas, beplakt met kranten en dan cement, en dan geverfd. De verhuurder was zelf ooit os. Hij heeft zijn os gemaakt voor een vriend en hem daarna bij zichzelf bewaard. Dat is nu al jaren geleden, maar de os staat elk weekend wel ergens. (Fam. Verstraeten)
- Vieren we minder of meer ossen in 2017? Jammer dat in ons land geen top 100 van de tradities bestaat, in Nederland wel. Ossenfeesten zouden op die lijst zeker een verdienstelijke plaats krijgen, en niet alleen bij de Limburgse tradities. Want ze leven nog, die feesten voor vrijgezellen die 30 worden. Iets minder in Limburg dan 15 of 20 jaar geleden, maar toch nog volop en andere provincies nemen die traditie over. Als het Limburgs Volkskundig Genootschap en van Ann Driessen afhangt, blijven ze leven" Architect-volkskundige Mathieu Driessen uit As, bestudeerde dit fenomeen met heel veel passie en enthousiasme. Zijn dochter, ex-journalist en auteur Ann schreef over dit interessant volksgebruik in 2009 een brochure. Maar de 32 bladzijden van toen,

zijn er nu al 68, door verbeteringen, aanvullingen en actualiseringen. Voor wie een ossenfeest wil organiseren, blijft dit boekje een ideale handleiding. "Het Ossenboek" vertelt hoe je dat feest voorbereidt met familie, vrienden of collega's, hoe je de taken kunt verdelen tussen mannen en vrouwen, welke versieringen in of buiten het huis mogelijk zijn, hoe ossenfeesten worden aangekondigd, hoe, waar en wanneer het feest plaats heeft en wie het betaalt, met voorbeelden en tips. Wie het boekje wil bestellen kan dat bij via deze link: <https://www.skribis.be/nl/self-publishing/non-fictie/het-ossenboek.html> of met een mail naar boekenvanann@gmail.com, het kost 12 euro plus verzending. (Ann Driessen)

Een nieuwe voordeur krijgen

Luk Indestege

Verjaren is heel gewoon, maar om de 10 jaren krijgt een verjaardag wat meer luister omdat het eerste cijfer verandert. In de volksmond spreekt men van "een nieuw voordeur".

Om de tragiek van het ouder worden wat te verzachten, is hulp van familie en vrienden altijd welkom. Die zijn echter niet zozeer uit op morele ondersteuning en troost, dan wel op eten en drinken. De sukkelaar die verjaart, moet ook nog eens opdraaien voor het voeren en laven van zijn omgeving en voor het opruimen van de puinhoop achteraf. Om de jarige te dwingen zijn soms duidelijke signalen nodig: op de dag voor de verjaardag ligt er voor de huisdeur ineens een berg zand en daarin is een deur gestoken. De eigenaar kan nauwelijks binnen of buiten; het signaal is duidelijk.

Het plaatsen van een voordeur om een verjaardagsfeestje af te dwingen, lijkt een nieuw gebruik. Dit soort acties kent echter een lange traditie. Vroeger maakte men ketelmuziek bij een weduwnaar die hertrouwde, of iemand die buitenhuis een kind had. Dat was een soort van volksgerecht, *charivari* genoemd. Mildere vormen van bedelacties gebeuren nog steeds bij een trouwfeest, een verhuis, een geboorte of een ossenfeest. Telkens wordt de voortuin aangepakt. Bij een 'ronde' verjaardag lijkt het wel een nieuw gebruik. Misschien is het wel origineel Limburgs? De dikke van Dale kent de uitdrukking 'een nieuwe voordeur' nog niet. Op het internet vinden we ook geen Nederlandse verwijzingen, wel Vlaamse. Kijk bijvoorbeeld naar www.nicomattan.be/nl/info/wensen/30everjaardag.htm voor de gekende wielrenner, of op <http://web.wanadoo.be/rik.hostyn/bond/rebus> voor de voorzitter van de Gezinsbond.

Foto: Karel Baeten

Foto: Luk Indestege

Reacties:

- In mijn dorp (As) worden voornamelijk de 40-jarigen voorzien van een zogenaamde 'nieuwe voordeur', een ritueel dat nog het meest plezier verschaft aan de organisatoren van het evenement. Toen mijn zus 40 werd, beleefde de vriendenkring veel pret aan het opzoeken van fratsen die mijn zus in haar kinder- en jeugd jaren had uitgehaald. Ook zocht men naar enkele eigenaardige trekjes of gewoonten, waar ze nu misschien niet meer zo graag aan herinnerd wordt. De resultaten van deze zoektocht kan je dan bij het versieren van het huis en het plaatsen van de 'voordeur' in de pamfletten en spandoeken terugvinden. Uiteindelijke bedoeling van dit alles is natuurlijk een feestje voor de vrienden versieren, waarbij het 'feestvarken' voor de kosten opdraait. De pil wordt meestal wel verzacht door een cadeau of een rondgang met de zogenaamde 'klak' (pet), waarin een bijdrage kan worden gedeponereerd die de onkosten helpt te dekken. Eigenlijk zijn er qua drijfveer veel gelijkenissen met het andere ritueel in onze regionen, het inschrijven in het 'ossenboek'. Ook hier lijkt het er sterk op dat men vaak alleen maar een reden zoekt om een leuk feest te kunnen opzetten. (Karel Baeten, As)

Een late reactie nog op de oproep ivm een nieuwe voordeur krijgen. In mijn dorp (As) worden voornamelijk de 40-jarigen voorzien van een zogenaamde nieuwe voordeur, een ritueel dat voornamelijk plezier verschaft aan de organisatoren van het evenement. Zo kan ik aan de hand van de voorbereidingen voor de feestelijkheden ter gelegenheid van de 40ste verjaardag van mijn zus getuigen van de pret die de vriendenkring beleefde aan het opzoeken van fratsen die mijn zus in haar kinder- en jeugd jaren heeft uitgehaald. Ook zocht men naar enkele eigenaardige trekjes of gewoonten waar ze nu misschien niet meer zo graag aan herinnerd wordt. De resultaten van deze zoektocht kan je dan bij het versieren van het huis en het plaatsen van de voordeur terugvinden in de pamfletten en spandoeken. (waarvan volgende foto's voorbeeld

zijn.) Uiteindelijke bedoeling van dit alles is natuurlijk een feestje voor de vrienden versieren, waarbij het feestvarken voor de kosten opdraait. (de pil wordt meestal wel verzacht door een cadeau of een rondgang met de zogenaamde klak (pet) waarin een bijdrage kan gedeponereerd die de onkosten helpt te dekken. Eigenlijk zijn er qua drijfveer veel gelijkenissen met het andere ritueel in onze regionen, het inschrijven in het ossenboek. Ook hier lijkt het er sterk op dat men vaak alleen maar een reden zoekt om een leuk feest te kunnen opzetten. (Karel Baeten, As)

- M. Driessen: Heel je omgeving is bereid om je te 'troosten' als je een nieuwe voordeur krijgt. Tenminste als dat vergezeld gaat van eten en drinken.
- Nieuwe voordeur: Bij ons, in Maaseik, is het de gewoonte als je 40 of 50 jaar wordt dat je een nieuwe voordeur krijgt. Toen ik 50 jaar werd hebben vrienden en familie een nieuwe voordeur geplaatst en het is dan de gewoonte dat je iedereen trakteert. Lieve Peeters uit Maaseik
- In het duizedpoot-boek van 1998 staat het volgende antwoord over 'Abraham gezien hebben ', naar aanleiding van een vraag van Marc Celis uit Diepenbeek: E.H. Theo Janssen uit Beringen grijpt beroepshalve naar de bijbel en stelt dat het volksgebruik de uitspraak van de Joden omkeert. De Joden zegden tegen Jezus (Joh.8:57-58) dat hij Abraham niet kon gezien hebben, omdat hij nog geen 50 was. Omkering: Wie dus 50 is heeft Abraham wel gezien. E.H. Theo Janssen zegt ook dat het vroeger gebruikelijk was op aan een pas-vijftiger speculaaspopjes te geven, 'abrahammetjes ' genaamd.

Is Sarah een heks?

Annick Boesmans

Een 50jarige man wordt Abraham genoemd en een 50jarige vrouw Sarah, dat is bekend. Het verband tussen deze namen en 50 jaar worden komt uit de bijbel: in Johannes VIII:57 zeggen de Joden tegen Jezus: "Gij zijt nog geen 50 jaren en hebt gij Abraham gezien?" Lucas XVI:22-23 verhaalt hoe de oude Lazarus door de engelen gedragen wordt in de schoot van Abraham, waar hij het volledig naar zijn zin heeft. Ten slotte krijgen Abraham en Sarah in Genesis XVIII:10-14 op ver gevorderde leeftijd een zoon, hoewel zij oud en bedaad zijn.

De 'trap des ouderdoms' is een prent uit de 19de eeuw, die in Vlaanderen grote verspreiding kende. Daarop staat de 50jarige op het hoogste niveau. Dat niveau werd bereikt na een steile klim via de jeugd, de verliefdheid, het huwelijk en het eerste kind. Op de hoogste trede, de trap van het 50ste levensjaar, staat de vrouw even stil om op haar 60ste langzaam de trap af te dalen en te beginnen aan de voorbereiding van de laatste dag: "de dag die niemand vermijden kan." Op haar 70ste begroet ze het eerste achterkleinkind. Op haar 80ste fungeert een kleinkind haar tot steun en op haar 90ste is het einde in het zicht. Intussen weten we dat in 2004 de levensduur van de vrouw gestegen is en dat zij veel langer actief is, maar globaal genomen schetst de 'trap des ouderdoms' nog altijd een vrij accuraat beeld van onze levensloop.

Wie 50 jaar wordt, wordt dus geacht stilaan wijs en bedaad te zijn. Creatieve feestneuzen vinden de 49ste verjaardag het uitgelezen moment om de toekomstige Sarah te wijzen op het laatste jaar dat zij de bloemetjes buiten mag zetten. In sommige kringen geeft dit aanleiding tot de symbolische overhandiging van een heksenbezem. Dit is geen oud gebruik en komt niet vaak voor. Die heksenbezems zijn versierd met attributen, die herinneren aan de vorige 49 jaar en verwijzen naar de toekomst. Poppetjes voor het aantal kinderen, een paar noten (verwijzend naar de noten die hard waren om te kraken), een filmticket, een boekje of een tuinhark voor de hobby's en een minisportauto voor de ultieme droom. De bezems zijn bekroond met een lauriertak voor het 'eeuwige jonge' en zijn voorzien van een rood achterlicht. Dit om de achtervolgers de kans te geven de heks op te sporen, en indien nodig weer op het rechte pad te brengen.

50 jaar is dus een overgangsjaar: een jaar dat voor sommigen het einde van de *midlife crisis* betekent. Voor anderen luidt het deze crisis net in. Een jaar van achterom kijken dus, soms een jaar van het peilen naar nieuwe perspectieven. Soms plaatsen vrienden een pop voor de deur, vergezeld van een tekst die kort de levensloop schetst. Dit soort teksten eindigt altijd met gelukwensen, in de zin van "Je ziet er helemaal geen 50 uit" tot "Je bent zo jong als je je voelt". Meewarig dus, de weg bergaf is immers in zicht.

Foto's Luk Indestege

Reacties:

- Het volksgebruik keert de uitspraak van de Joden om. In Johannes VIII:57-58 zegden de Joden tegen Jezus (Joh.8:57-58) dat hij Abraham niet kon gezien hebben, omdat hij nog geen 50 was. Omkering: wie 50 is, heeft Abraham gezien. E.H. Theo Janssen uit Beringen zegt ook dat het vroeger gebruikelijk was om aan een pas-vijftiger speculaaspopjes te geven, 'abrahammetjes' genaamd.
- Ik hoorde nog iets leuks: "Ik heb een sprookjeshuwelijk: ik ben getrouwd met een heks." (Annick Boesmans)
- 'Heeft een heks een gewicht van 99 pond of 49,5 kg? In Limburg, waar ik geboren ben, is dit een algemeen gekende uitdrukking : "het gewicht van een heks is 49,5 kg ". In Antwerpen, waar ik nu woon, is deze uitdrukking helemaal niet gekend. Ik heb op verschillende plaatsen geprobeerd hierop een antwoord te vinden (encyclopedies, internet) maar ik vind dit nergens terug. Mijn laatste poging was op www.volkskunde-limburg.be. Weet u hierover misschien iets meer? Met vriendelijke groeten, Willy Cuijvers
- Toevallig vond ik een referentie over het heksengewicht. J.G. publiceerde in Volksunde, 1951, p 1-3 een artikeltje waarin hij wees op de betekenis van het heksengewicht in de Kempen. De auteur stelt dat een heks heel weinig weegt. Als bijkomend bewijs vertelt hij het verhaal van een vrouw die in 1952 aan een apotheker in Maaseik vroeg : "Mijnheer , geef mij wat voor dikker te worden, want stillekes weeg ik nog maar zoveel als een heks " Annick Boesmans.
- Ik ben al 8 jaar geïnteresseerd in hekserij, ben nu toch al een dikke drie jaar effectief met hekserij bezig. Sinds begin dit jaar heb ik al m 'n informatie verzameld en een kleine handelszaak opgericht, gespecialiseerd in fyto - armoa en edelsteentherapie. Met de bedoeling het anders genezen met kruiden, olies en stenen, niet alleen meer bekender te maken, maar ook het te kunnen aanbieden aan zeer gunstige prijzen. Mocht u nog vragen of info nodig hebben, kan u al eens een kijkje nemen op www.druantia.be of me e-mailen op irisvandessel@skynet.be Groeten (of zoals heksen het gewoon zijn te zeggen, Blessed Be) Iris Van Dessel
- Een heksenbol werd vroeger in de open haard gehangen, want de schoorsteen was een grote opening waardoor heksen zouden kunnen binnen komen. Een ander afweermiddel was een geldstuk in een kruikje, begraven onder de dorpel van de voordeur. Als er ergens een oud huis wordt afgebroken kan je gaan zoeken. Theo Broers, Moelingen.

De 'trap des ouderdoms', een prent die vroeger in Vlaanderen ruim verspreid was.

Foto Openluchtmuseum Bokrijk & HBVL

